

با نگاهی به موقعیت جغرافیایی و توجه به وضع آب و هوایی و اکولوژیکی منطقه و همچنین استقرار استان بین دو قطب صنعتی کشور (استانهای تهران و قزوین و آذربایجان شرقی) و نیز تعدد و تنوع جاذبه های طبیعی بی نظیر که بسیاری ناشناخته باقی مانده اند ، می توان اهمیت و استعداد صنعت جهانگردی را در استان زنجان به روشنی دریافت .وجود ریزشهای جوی و تنوع آب و هوایی ،کوه های مرتفع همراه با چشمه سارها ، یخچال ها ، قله برفی همراه با شیب های سرسبز ، چشم اندازهای بکر طبیعی و رودهای پر آب جاذبه های فراوانی برای جهانگردی و بویژه اکوتوریسم بوجود آورده است .

رودخانه ی مهم و پر ارزش قزل اوزن که از کوه های کردستان سرچشمه می گیرد ، از استان زنجان گذشته ، در مسیر خود اکوسیستم پراهمیتی بوجود آورده و به دریای خزر می ریزد. علاوه بر این رودخانه های زیادی در استان وجود دارند که از پیوستن دهها رود فرعی ، جویبار و نهر های متعدد بوجود می آیند که از کوهستان های منطقه سر چشمه می گیرند و در مسیر خود جاذبه های طبیعی فراوانی پدید می آورند .

همچنین آب هوای معتدل زنجان در فصل تابستان و زمستان معتدل در طارم موجب ایجاد پارک های مصفا شده ، برزیبایی های طبیعی استان افزوده است .

۱. کوهها : استان زنجان منطقه ای است کوهستانی که کوه های آن جزو ارتفاعات غربی ایران می باشد .کوهستان های غربی استان جزو عمده ترین کوه های داخلی زاگرس می باشند که جهت عمومی آنها از شمال غرب به جنوب شرق است . از مجموع ۷۱ قله ی مهم استان که به عنوان کوه های دارای قابلیت کوهنوردی شناخته می شوند ، ۶۴ قله دارای ارتفاع کمتر از ۳هزار متر می باشد و از قله های بیش از ۳۰۰۰متر استان می توان به کوه بلقیس و صندوق سندران و بابا گیلدر اشاره کرد .

ارتفاع به نسبت زیاد و سنگی بودن بیشتر کوه های استان قابلیت بهره برداری از آنها در زمینه ی کوهنوردی و صخره نوردی را گسترش داده است .از طرف دیگر مدت برف گیری برخی از قله حداکثر به ۶ماه از سال نیز می رسد .دراین مورد می توان به ارتفاعات بلقیس ،شوبند،صندوق سندران وقارقالان اشاره کرد . شایان ذکر است ارتفاع برف در این نقاط ،گاهی به دو تا سه متر می رسد. برفی بودن کوه ها و شیب مناسب آنها بیانگر قابلیت آنها در زمینه ی ورزش اسکی است .چنانچه برنامه ریزی دقیقی در امر بهره برداری از آن صورت گیرد ، ارتفاعات استان می توانند به عنوان یکی از عناصر مهم توریسم به ویژه در زمینه ی ورزش های اسکی ،کوهنوردی ،صخره نوردی و...مورد بهره برداری قرار گیرند . متاسفانه هیچگونه خدمات و امکاناتی منطبق با قابلیت های طبیعی بالقوه ی توریستی در استان وجود ندارد .به عنوان مثال در کل، بلندی های موجود استان که اکثر آنها قابلیت های

بهره برداری ورزشی دارند، تنها دو مهمانسرا وجود دارد که در کوه های زرند قیدار و قراول پایایی مستقر هستند و بقیه ی کوهها فاقد این نوع امکانات کوهنوردی هستند .

جدول (۲): اسامی، موقعیت و ویژگیهای کوهها، قله ها و شیبهای مهم استان زنجان

ردیف	نام کوه و قله	محل	ارتفاع (متر)	نوع کوه	امکانات و جاذبه های ویژه
۱	قیدار (پیغمبر داغی)	قیدار	۲۸۱۲	صخره ای	چشمه - یخچال
۲	قره قوس	قیدار	۲۳۰۰	ماهور	چشمه
۳	زرند	قیدار	۲۷۵۰	صخره ای	مهمانسرا - چشمه - یخچال - غار
۴	کور اوغلی	طارم	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه - آبشار
۵	تندرلی	طارم	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه - آبشار
۶	دینگه داغ	قره پشتلو	۲۸۰۰	صخره ای	چشمه
۷	خیر المسجد	قره پشتلو	۲۸۰۰	صخره ای	چشمه - آبشار
۸	الکاف	طارم علیا	۲۸۰۰	صخره ای	چشمه
۹	بیوک داغ	قره پشتلو	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه
۱۰	سردآب سرخ آباد	طارم	۲۵۰۰	ماهور	چشمه
۱۱	کند آب	طارم	۲۴۰۰	ماهور	چشمه
۱۲	رشید آب	قره پشتلو	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه - غار
۱۳	خراسانلو	حومه صابین قلعه	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه
۱۴	زمانکه	حومه ابهر	۲۵۰۰	صخره ای	چشمه
۱۵	بوتالی	حومه ابهر	۲۵۰۰	صخره ای	چشمه
۱۶	خرمنه سر	طارم	۲۷۰۰	صخره ای	چشمه - غار
۱۷	الله داغی	طارم	۲۸۰۰	صخره ای	چشمه
۱۸	کلکش	طام	۲۸۰۰	صخره ای	چشمه
۱۹	گون دوشمز	طارم	۲۸۰۰	صخره ای	چشمه
۲۰	طالش داغی	طارم	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه

۲۱	باکلور	طارم	۲۸۸۰	صخره ای	چشمه
۲۲	سوسن داغ	طارم	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه
۲۳	بامارود	طارم	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه
۲۴	چله خانه	حومه زنجان	۱۸۰۰	صخره ای	چشمه
۲۵	قراول	پاپایی	۲۳۰۰	ماهور	چشمه - پناهگاه - مهمانسرا
۲۶	دمیرلو	ماهانشان	۲۸۵۰	صخره ای	چشمه - یخچال
۲۷	کوه گوشگار	ماهانشان	۲۳۰۰	صخره ای	چشمه - غار
۲۸	دلیک داش	ماهانشان	۲۲۰۰	ماهور	چشمه غار
۲۹	ابدال	ماهانشان	۲۹۰۰	صخره ای	چشمه
۳۰	چالداق	ماهانشان	۲۲۰۰	صخره ای	چشمه غار
۳۱	مرجان (انزیریل)	زنجانرود	۱۹۰۰	صخره ای	چشمه غار
۳۲	تکه قیه سی	زنجانرود	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه غار
۳۳	بیلولتی	زنجانرود	۲۶۰۰	صخره ای	چشمه
۳۴	بلقیس	انگوران	۳۴۰۰	صخره ای	چشمه - پناهگاه - یخچال - غار
۳۵	شوبند	انگوران	۳۲۰۰	صخره ای	چشمه - یخچال
۳۶	صندوق سندران	انگوران	۳۲۰۰	صخره ای	چشمه - یخچال
۳۷	قار قلان	انگوران	۳۰۰۰	صخره ای	چشمه - یخچال
۳۸	امانسیز	انگوران	۲۹۰۰	صخره ای	چشمه - آبشار
۳۹	جان قورتاران	انگوران	۳۰۰۰	صخره ای	چشمه
۴۰	دیم کان	انگوران	۲۸۵۰	صخره ای	چشمه
۴۱	بلبلک	انگوران	۲۸۷۰	صخره ای	چشمه و یخچال
۴۲	گچی قلعه سی	انگوران	۲۵۰۰	صخره ای	چشمه
۴۳	باباگیلدر	انگوران	۳۱۰۰	صخره ای	چشمه
۴۴	گوگور	انگوران	۳۰۰	صخره ای	چشمه - آبشار
۴۵	توزلو (قیز قلعه سی)	انگوران	۲۵۰۰	صخره ای	چشمه - غار

۴۶	تکه قیه سی (توزلو)	انگوران	۲۴۰۰	صخره ای	چشمه
۴۷	آقلجه (آق مزار)	انگوران	۲۲۰۰	صخره ای	چشمه

۲. غارها:

غارها پدیده های طبیعی بسیار زیبایی هستند. طبیعت خاص و شکل گیری غار در دل کوه ها و زمین به همراه پیچیدگی های خود با اعجاب و شگفتی همراه است آنچه که بر شگفتی آن می افزاید اهمیت تاریخی برخی از آنها است، که در دامنه های دور پناهگاه انسان ها و محل زندگی بعضی گروه های انسانی بوده اند.

غارها گاه دارای بار مذهبی، فرهنگی، علمی، هنری، اقتصادی و سوق الجیشی بوده، نگرش دقیق و کاوش های علمی را طلب می نماید. زیرا غارها مکان هایی بوده اند که می توانسته اند پناه گاه زیست محیطی برای انسان های اولیه باشند و گنجینه های مهم و پر ارزش تاریخی را در خود جای داده اند.

استان زنجان دارای غارهای زیادی است که می توانند به عنوان جاذبه های طبیعی و منابع مهم گردشگری مورد استفاده ی غار نوردان و غار شناسان قرار گیرد. از مهمترین غارهای استان می توان به غارهای کتله خور و خرمنه سر اشاره کرد که در جلب و جذب جهانگرد به استان نقش مهمی را ایفا می کنند.

الف. غار کتله خور: غار کتله خور در دل کوه های آهکی جنوب استان در پنج کیلومتری بخش گرماب از توابع شهرستان خدابنده واقع شده است. فاصله ی این غار با مرکز شهرستان ۸۵ کیلومتر است. بخش گرماب از طرف شرق با استان همدان و از جانب غرب با استان کردستان هم مرز است. این منطقه به بخش افشار یا قشلاقات افشار معروف است و ساکنان آن از ایل معروف به شاهسون های افشاری تشکیل یافته اند. غار کتله خور یکی از زیباترین جاذبه های طبیعی ایران می باشد که در ۱۶۵ کیلومتری زنجان واقع شده است این غار با طول تقریبی ۱۰ کیلومتر در بهار سال ۱۳۳۱ هجری شمسی توسط یک هیات کوهنوردی و با همکاری مرحوم سید اسداله جمالی شناسایی و کشف شد. برای دسترسی به این غار باید از آبادی های کرسف و زرین رود گذشته و با پشت سر گذاشتن گرماب، در قسمت شمالی این منطقه، به دهانه ی غار رسید.

غار از شسته شدن و فرسایش آهک و حرکات تکتونیکی به وجود آمده، تعیین قدمت آن مستلزم آزمایش های پتاسیم - آرگون یا جهت قطب مغناطیسی است. دهانه ی این غار در ارتفاع ۱۱ متر از سطح مسیل که مشرف بر آن است قرار گرفته و در وضعیت ضلع قطری معادل ۱/۴۰ متر ارتفاع دارد ابتدای غار تا عمق ۱۵۰ متری، شبیه به راسته بازارهای معمولی است، با این تفاوت که عناصر و اندام های آن اندکی از بازار کوچکتر می باشد. کف این قسمت را لایه ی ضخیمی از خاک و خاکستر پر نموده بود. از عمق ۱۵۰ متری تا عمق ۷۰۰ متری گشایش به نسبت زیادی در غار حاصل شده و شعب متعددی بوجود آمده است. در مکان هایی که از ریزش مصون مانده است لاگتیت ها (چکنده ها) و استالاگمیت ها (چکیده ها) خودنمایی می کنند. استالاگتیت

هاو استلاگمیت ها با ارتفاع ۳۰ الی ۴۰ متر از کف و سقف غار قرار گرفته اند که با شنیده شدن صدای موزون قطرات آب ، آهنگ های دلپذیر و مناظر بدیعی چشم و گوش گردشگر را به خود جلب می کند .

پس از عبور از این قسمت منطقه ی وسیع و مسطحی ظاهر می شود که به شبستان مساجد شبیه است . در این بخش ، در ضلع شرقی آن استخر آبی به ابعاد ۲۰*۳۵ متر (با آب زلال و گواری) قرار گرفته است. آثار جمع آوری شده از این غار سفال شکسته های سطحی و پراکنده است .با توجه به وسعت غار و مقایسه ی آن با غارهای تاریخی شناخته شده و موقعیت مکانی آن و از همه مهمتر وجود لایه ی تاریخی ضخیم در ابتدای غار تا عمق ۱۵۰ متری و مطالعه آثار جمع آوری شده ، این محل می تواند یکی از پناهگاه های انسانی در دوران سنگ و دوران آغاز ادبیات باشد .

در حال حاضر غار کتله خور توسط استانداری زنجان اداره می شود و در چند سال گذشته فعالیتهای درخور توجهی جهت ایجاد تسهیلات برای بازدیدکنندگان صورت گرفته است .

داخل غار تا فاصله ۲/۳ کیلومتری برق رسانی شده و تسهیلات روشنایی و عبور و مرور آسان فراهم گشته، چندین راهنما برای راهنمایی بازدیدکنندگان در این محل به کارگماشته شده اند . در چند محل صعب العبور در داخل غار چند مورد پل نصب گردیده است که بازدیدکنندگان از روی آن عبور می کنند .یک واحد اقامتی و پذیرایی در محوطه ی غار احداث و در حال بهره برداری می باشد .این غار بیشتر در فصول بهار و تابستان مورد بازدید قرار می گیرد اما در فصل های پاییز و زمستان نیز دسترسی به آن امکان پذیر است .

ب. غار خرمنه سر : این غار در شهرستان طارم و در کوه بلند خرمنه سر در سمت شمالی روستای شاه نشین قرار گرفته است. ارتفاع این کوه ۲۷۰۰ متر و دارای چشمه سارهای زیادی است. در نزدیکی قله ی کوه خرمنه سر ، دهانه ی مشبک و پنجره مانند و به نسبت وسیع غار خرمنه سر واقع شده است .در قسمت مدخل غار ، حفره بزرگی وجود دارد که همانند اتاقی در میان حفره های کوچک احاطه شده است . در داخل این اتاق ها ، آثار زیستی شامل سفال های شکسته و پیه سوز های شکسته ی قدیمی دیده می شود. مطالعات باستان شناختی در مورد این غار حکایت از دو دوره استقرار انسان دارد. دوره ی اول را ابزار و ادوات سنگی و تیغه های سنگ چخماق متعلق به زندگی غارنشینی انسان پیش از تاریخ تشکیل داده که قدمت آن به دوره پیش از هزاره پنجم قبل از میلاد می رسد.

دوره ی دوم شامل آثار سفالینی و ادوات زیستی موجود در اتاق ها و دهلیزها می شود که به تقریب متعلق به اوایل قرن چهاردهم هجری قمری است . با توجه به اسناد و مدارک تاریخی سرکردگان حکومت کنگریان از این غار به عنوان پناهگاه امنی در مقابله با هجوم های سیاسی بغداد استفاده می کردند .

ج. غار تاریخی گلجیک : این غار در ۳۵ کیلومتری جنوب غربی شهرستان زنجان و در ارتفاعات مشرف به روستای حاج آرش از توابع شهرستان زنجان واقع شده است. در حال حاضر دسترسی سواره به آن امکان ندارد .

این غار عظیم به طور طبیعی از فرسایش سنگ های آهکی موجود در غار پدید آمده، با داشتن آب و هوای مناسب، داخل آن مامن انسان های دوران پیش از تاریخ بوده است .

ابعاد این غار ۷۰۰ متر در ۱۰۰ متر و به ارتفاع تقریبی ۵۰ متر می باشد . در داخل غار آثار زیستی در دوره آشولین تا بردوسین- متعلق به شانزده تا سی هزار سال قبل از میلاد- یافت شده است.

۱. چشمه سارها، رودخانه ها و سرچشمه های مهم استان

موقعیت کوهستانی استان زنجان که اکثر آنها بیش از نیمی از سال، برف های زمستانی قابل ملاحظه ای را در خود نگه می دارند، موجب پیدایی ده ها سرچشمه ی (سرآب) بزرگ و صدها چشمه ی مهم شده اند ، که بخش قابل توجهی از آنها بالقوه دارای ارزش های توریستی و تفرجگاهی مهم می باشند .

عمده ترین و مهم ترین سرچشمه ها و چشمه های استان زنجان عبارتند از :معجزات ،پنبه چوق، دره لیک، نهیل، لگاهی، کنانود، ینگجه، همایون، لیل آباد، دیزج، توپ آتلان، گمان، سرداب و...

محوطه ی پیرامون این سرچشمه ها ،امکان و موقعیت مناسبی به منظور ایجاد ساختمان های توریستی - تفریحی دارند ،ولی در حال حاضر با وجود دسترسی مناسب، هیچ گونه بهره برداری توریستی از آنها به عمل نمی آید. (جدول ۳)

جدول (۳): نام و ویژگی های چشمه ها و سرچشمه های مهم استان زنجان

ردیف	نام چشمه یا سرچشمه	دبی (لیتر در ثانیه)	امکانات توریستی	دسترسی	قابلیت استفاده فعلی
۱	هو پا	۳	-	کیلومتر ۷۰ جاده ماهنشان	تفرجگاه
۲	ماد آباد	۴	-	کیلومتر ۸۰ جاده ماهنشان	تفرجگاه
۳	آقبلاغ	۲	-	کیلومتر ۴۵ جاده ماهنشان	تفرجگاه
۴	آق یوقوش	۶	-	کیلومتر ۷۰ جاده ماهنشان بیلاق	تفرجگاه -بیلاق دامداران
۵	زرگران	۸	-	کیلومتر ۷۰ جاده ماهنشان بیلاق	تفرجگاه -بیلاق دامداران

۶	قورقوشوملو	۸	-	کیلومتر ۷۰ جاده ماهنشان -بیلاق	تفرجگاه - بیلاق دامداران
۷	خلیفه قلی	۱۰	-	کیلومتر ۷۰ جاده ماهنشان- بیلاق	تفرجگاه - بیلاق دامداری
۸	فرنّت اولن	۱۰	-	کیلومتر ۷۰ جاده ماهنشان- بیلاق	تفرجگاه - بیلاق دامداران
۹	بال قیز	۱۰	-		تفرجگاه - بیلاق دامداران
۱۰	سونا اولن	۱۰	-	۱۵ کیلومتری معدن	تفرجگاه بیلاق دامداران
۱۱	درویشلر دامی	۱۰	-	۱۵ کیلومتری معدن	تفرجگاه - بیلاق دامداران
۱۲	ساری چمن	۲۰	-	۱۵ کیلومتری معدن	تفرجگاه - بیلاق دامداران
۱۳	قوشایورد	۱۰	-	۵ کیلومتری معدن	تفرجگاه - بیلاق
۱۴	آقبلاق	۳۰	-	۲ کیلومتری معدن	تفرجگاه - بیلاق دامداران
۱۵	سولی کان	۴۰	-	۱ کیلومتری معدن	تفرجگاه
۱۶	شاه بلاغی	۳۰	-	جاده دندی - امیر آباد	تفرجگاه
۱۷	یاستی بلاغ	۱۰	-	جاده شیخلر - گلابلو	تفرجگاه
۱۸	یانباغ	۲۰	-	جاده کونج به بیلاق	تفرجگاه
۱۹	حوضلو	۲۰	-	جاده کونج به بیلاق	تفرجگاه
۲۰	سیاه خانه	۸۰	-	راه معدن سرب شیخلر - سیاه خانه	مصارف کشاورزی دارد
۲۱	پشتوک	۸۰	-	ماهنشان - پشتوک	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۲۲	قلعه بهستان	۱۰	-	ماهنشان - بهستان	مصارف آشامیدنی دارد

۲۳	زرند	۸۰	اردوگاه تابستانی	قیدار - کیلومتر ۱۰ زرند	تفرجگاه تابستانی
۲۴	نهروان	۶۰	-	جاده قیدار - نهروان	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۲۵	سلطان آباد	۶۰	-	جاده قیدار - نهروان	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۲۶	کرسف	۶۰	-	جاده قیدار - کرسف	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۲۷	قره قوش	۶۰	-	جاده قیدار - قره قوش	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۲۸	دوتپه	۶۰	-	جاده قیدار - ابهر	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۲۹	خمارک	۱۰	-	جاده سلطانیه - قیدار	مصارف کشاورزی و آشامیدنی
۳۰	علی بلاغی	۱۰	-	جاده ابهر - قیدار	تفرجگاه
۳۱	خراسانلو	۱۰	اردوگاه تابستانی	جاده قدیم صائین قلعه - خراسانلو	مصارف کشاورزی - تفرجگاه
۳۲	علی آباد	۱۵	-	جاده قدیم تاکستان - زنجان	مصارف کشاورزی - تفرجگاه
۳۳	کینه ورس	۱۵	-	جاده ابهر - قیدار	تفرجگاه
۳۴	ازناب	۱۰	-	جاده ابهر - ازناب	تفرجگاه
۳۵	بهاور	۱۰	-	جاده ابهر - فیله ورین	تفرجگاه
۳۶	قرخ بلاغ	۳۰	چایخانه بین راهی	تاکستان - همدان	تفرجگاه
۳۷	باشگل	۲۰	-	جاده تاکستان - باشگل	مصارف کشاورزی - تفرجگاه
۳۸	ینگجه	۱۰	-	جاده تاکستان - ینگجه	تفرجگاه
۳۹	گلده	۲۰	-	جاده تاکستان - گلده	تفرجگاه

تفرجگاه	کیلومتر ۱۲ جاده بیجار	-	۸۰	معجزات	۴۰
تفرجگاه	کیلومتر ۱۲ جاده بیجار	-	۲۰	پنبه چوق	۴۱
تفرجگاه	کیلومتر ۲۰ جاده دندی	-	۱۰	سیقراولن	۴۲
تفرجگاه	کیلومتر ۳۵ جاده تبریز	-	۱۰	دره لیک	۴۳
تفرجگاه - مظهر قنات	کیلومتر ۳۵ سهرین	-	۸۰	نهیل	۴۴
تفرجگاه - مظهر قنات	کیلومتر ۳۵ جاده سهرین	-	۳۰	لگاهی	۴۵
تفرجگاه - مظهر قنات	کیلومتر ۳۰ جاده تبریز	-	۳۰	کناوند	۴۶
تفرجگاه - مظهر قنات	۱۲ کیلومتری زنجان	-	۲۰	همایون	۴۷
تفرجگاه - مظهر قنات	۱۰ کیلومتری زنجان	-	۲۰	لیل آباد	۴۸
تفرجگاه - مظهر قنات	کیلومتر ۱۲ جاده تهران	-	۳۰	سلمان مرکزی	۴۹
تفرجگاه - مظهر قنات	کیلومتر ۱۲ جاده تهران	-	۲۰	دیزج	۵۰
تفرجگاه	کیلومتر ۳۰ جاده سهرین	-	۱۰	توپ آتلان	۵۱
تفرجگاه	کیلومتر ۳۰ جاده تهم	-	۸	گمان	۵۲
تفرجگاه - اقامتگاه تابستانی دامداران	کیلومتر ۳۵ جاده ماری	-	۱۰	سرداب	۵۳
تفرجگاه	جاده سرخ آباد چورزق	-	۱۰	سرداب	۵۴
تفرجگاه - بیلاق دامداران	جاده طارم - گیلوان	-	۸	مشهد گاه	۵۵
تفرجگاه	جاده طارم - گیلوان	-	۳	کردکانلی	۵۶
تفرجگاه - مظهر قنات	کیلومتر ۳۰ جاده تبریز	-	۴۰	ینگجه	۵۷

موقعیت توپوگرافیک استان از یک سو و پراکنش چشمه ها و سرچشمه های آن از سوی دیگر عامل پیدایی رودخانه های بزرگ و پر آب شده است. از رودخانه های مهم استان می توان قزل اوزن، زنجان رود، سجاسرود، بزینه رود، ابهر رود، سهرین، سارمساقلو، ذاکر، قلعه چی، سرخ آباد، گیلانکشه و سیاه رود را نام برد. (جدول ۴)

جدول ۴: اسامی و ویژگی های رودخانه های مهم استان زنجان بر حسب امکانات

ردیف	نام رودخانه	نام سرچشمه	طول (km)	دبی		امکانات توریستی	بهره برداری توریستی	دسترسی
				حداکثر	حداقل			
۱	قزل اوزن	کوه های کردستان	۳۰۰	۶۰	۳۰	چایخانه های بین راهی	صید ماهی و شکار پرنده	جاده بیجار - دندی
۲	زنجانرود	ارتفاعات سلطانیه	۹۰	۷۲	۵۰	چایخانه های بین راهی	صید ماهی و شکار پرنده	جاده زنجان - تبریز
۳	سجاس رود	چمن مزید آباد	۷۰	۳۶	۲۳	-	صید ماهی و شکار پرنده	جاده بیجار - قیدار
۴	بزینه رود	ارتفاعات قیدار	۴۰	۵۰	۲۲	-	صید ماهی و شکار پرنده	جاده قیدار
۵	ابهر رود	ارتفاعات الله اکبر	۹۰	۵۰	۳۰	چایخانه بین راهی	صید ماهی و شکار پرنده	جاده زنجان - تهران

الف رودخانه قزل اوزن: قزل اوزن در زبان ترکی به معنی طلاست. یکی از معانی آن هم سرخ و احمر می باشد. وجه تسمیه ی این رود به قزل اوزن این است که این رود از کوه های چهل چشمه ی کردستان سرچشمه می گیرد و در طی مسیر خود زمین ها را

شسته و خاک رس قرمز رنگ را با خود حمل می نماید که به نظر هر بیننده، این رودخانه سرخرنگ بوده و به همین جهت به قزل اوزن معروف شده است. این رودخانه در نزدیکی قافلانکوه با زنجانرود به هم پیوسته، رود بزرگ قزل اوزن را به وجود می آورد. این رود با دریافت آب از رودخانه ای فرعی، در سطح استان سرازیر شده و در دره های طارم و در نزدیکی منجیل به رودخانه ی شاهرود می پیوندد و با نام سفید رود به سد سفید رود، و از آن پس در استان گیلان با دریافت شاخه های فرعی دیگر به دریای خزر می ریزد. این رودخانه در طول سال پر آب بوده و از کل طول آن ۳۰۰ کیلومتر در استان زنجان جریان دارد.

ب) زنجانرود: این رودخانه از کوه های مرتفع سلطانیه سرچشمه می گیرد و سپس از چمن وسیع سلطانیه عبور کرده، پس از مشروب نمودن اراضی دشت زنجان و طی ۱۲۵ کیلومتر در ناحیه ی قیطول به رودخانه ی قزل اوزن می پیوندد.

ج) ابهر رود: این رودخانه از دو شاخه ی دائمی و فصلی تشکیل شده است. شاخه ی فرعی آن از حوالی چمن سلطانیه سرچشمه می گیرد و در نزدیکی ابهر به شاخه ی اصلی می پیوندد.

شاخه ی اصلی آن نیز از کوه های غرب و جنوب غربی ابهر سرچشمه می گیرد. جهت جریان این رودخانه شمال غربی - جنوب شرقی می باشد و پس از گذشتن از شهرهای صابین قلعه، هیدج ابهر، خرمدره، ضیاآباد، در جنوب تاکستان به رود شور می پیوندد و در نهایت به حوض سلطان می ریزد.

د) سجاسرود: سرچشمه ی این رود از ارتفاعات جنوب سلطانیه و دره های شمالی کوه قیدار است و در نهایت به رودخانه ی ایجرود می پیوندد.

ه) ایجرود: از کوه های زنجان در جنوب و ارتفاعات جنوب سلطانیه سرچشمه می گیرد. این رودخانه پس از گذشتن از شهرستان ایجرود به رودخانه ی قزل اوزن می پیوندد.

- به جز این رودخانه ها، مسیل و رودخانه های فصلی دیگری نیز وجود دارند که شاخه های فرعی رودخانه های مهم استان را تشکیل می دهند.

۴. چشمه های آب معدنی: وجود چشمه های آب معدنی در هر منطقه از جاذبه های ویژه ی توریستی به شمار می رود که در صورت استفاده ی مناسب و ایجاد فضای لازم به منظور اتراق مسافران، می تواند در جذب گردشگران بسیار موثر باشد. در سطح

استان زنجان تعداد هشت چشمه آب معدنی وجود دارد که بیشتر خاصیت آب درمانی دارند. این چشمه ها بیشتر در مناطقی که دارای آب و هوای لطیف و کوهستانی می باشند استقرار یافته اند که در نوع خود جالب توجه می باشند .

چشمه های موجود آب معدنی به تقریب نزدیک محورهای اصلی و جاده ها قرار دارند که خود امکانات مناسبی را برای مراجعان فراهم می آورند.

از نواقص عمده ی این چشمه ها ،فقدان هر گونه امکان حفاظتی در اکثریت آنها است که جا دارد در برنامه ریزی ها توجه ویژه ای به آن مبذول شود. (جدول ۵)

جدول (۵): اسامی و ویژگیهای چشمه های آب معدنی استان زنجان

ردیف	نام چشمه	محل	نوع چشمه معدنی	ارتفاع از سطح دریا	آبدهی لیتر در ثانیه	نوع بهره برداری	امکانات
۱	آبگرم ابدال	روستای گلجیک	آبگرم معدنی گوگردی	۲۰۰۰	۱۵	اسحمام به جهت داشتن خاصیت در مانی، کشاورزی	استخر سر پوشیده
۲	آبگرم وندق	حومه ی روستای وندق قره پشتلو	آبگرم گوگردی	۱۸۰۰	۴	استحمام به جهت داشتن خاصیت درمانی	استخر کوچک روباز سیمانی
۳	ارکوبین	حومه ی روستای ارکوبین	آب سرد معدنی سولفور	۱۴۰۰	۳	استحمام	گودال - استخر خاکی
۴	ینگجه سینار	حومه ی ماهنشان روستای ینگجه	آب سرد کربناته	۲۱۰۰	۲۰	کشاورزی - استحمام درمانی	-
۵	قارقالان	حومه ی روستای	آب سرد -سرب دار	۳۰۰۰	۱۰	مصرفی ندارد - به رودخانه علم کندی	-

	می ریزد				علم کندی		
۶	آبگرم قیزجه	حومه ی روستای علم کندی	آبگرم معدنی- گوگردی	۳۰۰۰	۱۰	استحمام - خاصیت درمانی	استخر سنگی روباز
۷	الله بلاغی	حومه ی روستای ماهان	آب سرد گاز دار کربناته	۲۰۰۰	۳	استفاده به جهت داشتن خاصیت درمانی -	
۸	گرماب	حومه ی گرماب قیدار	آبگرم گوگردی	۱۹۰۰	۳	استحمام به جهت داشتن خاصیت درمانی	استخر سر پوشیده

۵. دریاچه ها و تالاب های استان : استان زنجان به علت ارتفاع زیاد از سطح دریا و دوری از آبهای آزاد و دریاچه های بسته ، فاقد منابع عمده ی آبی از قبیل دریا ، دریاچه و ساحل است. اما تالاب ها و دریاچه های کوچک در استان وجود دارد که دارای ارزش بیوتیکی هستند و اکوسیستم های با ارزشی را بوجود آورده اند .

مهمترین و عمده ترین دریاچه ها و تالاب های استان عبارتند از : دریاچه ی شورگل خندقلو ، دریاچه ی آب بندان همایون ، دریاچه ی آب بندان سارمساقلو ، دریاچه آب بندان قره چریان و تالاب قمشلو .

وسعت دریاچه ها و تالاب های استان زنجان در حدود ۱۰۵ هکتار می باشد. مهمترین حیات وحش موجود دریاچه ها و تالاب ها عبارتند از : انواع پرندگان آبی مهاجر همچون؛ غازها ، فلامنیگو ، درنا، انواع مرغابی ، بوتیمار ، حواصیل ، پرستوی دریایی ، پرندگان مهاجر مرغابی و پرندگان آبی مهاجر.

عمده ترین پوشش گیاهی موجود دریاچه ها و تالابهای استان را جامعه ی گیاهی نظیر گیاهان شور و علفی یکساله ، گرامینه ، گون ، علف های یک ساله و گیاهان استپی و شور تشکیل می دهند. (جدول ۶)

جدول (۶): اسامی و ویژگیهای دریاچه ها و تالابهای استان زنجان

ردیف	نام چشمه	موقعیت	وسعت (هکتار)	حیات وحش	پوشش گیاهی	انواع بهره برداری	دسترسی
۱	شور گل خندقلو	ماهنشان - پری	۷۰	انواع پرندگان آبی مزجی مهاجر از قبیله غازها- فلاینگو-درنا- انواع مرغابی - چنگر-باکلان- بوتیمار حواصیل- پرستوی دریایی	لویی-نی- گیاهان شور و علفی یکساله	تکثیر و پرورش ماهی از نوع آمور- فیتوماک- کپور و شکار پرندگان در فصل مجاز	جاده ماهنشان به پری روستای خندقلو
۲	تالاب قمشلو	گرماب - قیدار فصلی به مدت ۶ ماه در سال	۲۰	انواع پرندگان آبی مزجی مهاجر	لویی-مرغ گیاهان شور	شکار پرندگان در فصل مجاز	قیدار - گرماب قمشلو یا جاده ی بیجار به قشلاقات قمشلو
۳	آب بندان همایون	حومه ی زنجان	۴	پرندگان آبی مزجی مهاجر	گرامینه - علف های یکساله گون	جمع آوری هرز آب ها و مصرف در کشاورزی	جاده ی زنجان -همایون
۴	آب بندان سارمساقلو	حومه ی زنجان به صورت هدایت آب از رودخانه سارمساقلو بوجود آمده	۵	پرندگان مهاجر ، مرغابی	علف های یکساله	جمع آوری سیلابها و پرورش ماهی	جاده ی سهرین
۵	آب بندان قره چریان	قره پشتلو -به صورت هدایت آب از رودخانه قره چریان بوجود آمده	۶	پرندگان مهاجر	گیاهان استپی و شور	مخزن آب کشاورزی و پرورش ماهی	جاده ی سهرین -ارمغانخانه

۶. پوشش گیاهی: پوشش گیاهی به ویژه درختان، امروزه از جمله مهمترین و زیباترین جلوه ها و چشم اندازهای طبیعی و جاذبه های بی نظیر گردشگری هستند و امکانات مناسبی برای گذراندن اوقات فراغت مردم به شمار می روند. چرا که سر سبزی پوشش گیاهی و تنوع آن ضمن چشم نواز بودن، لطافت هوا را نیز به همراه دارد و در کنار آبهای روان چشم اندازهای بدیع و زیبایی را پدید می آورند.

مهمترین عامل تثبیت و تداوم اکوسیستم های طبیعی، وجود پوشش گیاهی و تنوع آن است. جنگلها بخشی از آب موجود در چرخه ی هیدرولوژیکی را در خود حفظ می کنند و با تبخیر و تعرق خود خرده اقلیم هایی را بوجود می آورند و به عنوان عناصری در تعیین آب و هوای منطقه دخیل هستند. گونه های گیاهی نیز ضمن مصارف مختلف، جانداران گوناگونی را در پناه خود حفظ می کنند و در پایداری اکوسیستم های طبیعی نقش موثری را ایفا میکنند و مهم تر از همه از فرسایش خاک نیز جلوگیری می نماید.

تنوع آب و هوایی و جنس خاک های استان موجب تنوع در پوشش گیاهی نیز شده است و از این نظر قابلیت های ویژه ای در جهانگردی و گذران اوقات فراغت را دارا است. مناطق شمالی استان به علت همجواری با استان گیلان دارای جنگل های انبوهی است. پوشش گیاهی این منطقه با سایر مناطق استان متفاوت می باشد. این منطقه که شامل شهرستان طارم می شود، دارای جنگل هایی از نوع سرو کوهی و بلوط می باشند و مساحت تقریبی جنگل های این منطقه ۶۷۳۰ هکتار است که ۵۹٪ از جنگلهای کل استان را شامل می شود.

در زمینه ی جنگل های مصنوعی نیز کشت صنوبر در سطح وسیعی از اطراف زنجان و روستاهای پر آب صورت پذیرفته است. مراتع استان با گونه های مختلف گیاهی در شهرستان های ابهر، خدابنده، طارم، ماهنشان و بخش انگوران سطح قابل توجهی را به خود اختصاص داده اند. ۳۷٪ از کل اراضی زراعی استان را مراتع به خود اختصاص داده اند. وسعت کل مراتع استان در حدود ۷۸۰۰۰۰ هکتار می باشد که به دو بخش مراتع بیلاقی و مراتع قشلاقی تقسیم می شود. مهمترین مراتع بیلاقی در ارتفاعات شهرستان های طارم، ماهنشان و بخش انگوران، و عمده ترین مراتع قشلاقی در شهرستان های ابهر، خدابنده، خرمدره و حاشیه ی رودخانه ی قزل اوزن واقع شده اند.

از مهم ترین گونه های گیاهی استان می توان به جوامع گیاهی زیر اشاره کرد: کن، بوته و انواع درختچه ها، گندمیان و شبه گندمیان، بالشتکیها، فورب ها و پهن برگ ها و شبه گرامینه ها علاوه بر اینها حدود ۳۰۰ گونه ی گیاهی نیز فقط در منطقه ی حفاظت شده ی انگوران شناسایی شده اند.

۷. حیات وحش : با توجه به تنوع آب و هوایی و پوشش گیاهی و همچنین کوه های مرتفع، استان زنجان یکی از زیستگاه های انواع حیات وحش بزرگ و کوچک محسوب می شود .

از انواع وحش استان که در مناطق مختلف آن پراکنده اند، می توان به موارد زیر اشاره کرد: حیواناتی از قبیل قوچ و میش ارمنی، خوک، خرگوش، کل، بز، خرس، کفتار، گرگ، روباه، گورکن، سنجاب، خار پشت، موش و کلاهو، ۱۷ گونه مار و انواع مختلف خزندگان و انواع بسیاری از پرندگان شامل کبک دری، کبک چیل، انواع مرغابی، انواع غاز، درنا، انواع کلاغ، لک لک سفید، لک لک سیاه، چکاوک، هما، کرکس، قرقی، شاهین، زاغ، سبز قبا و غیره از آبزیان نیز می توان به انواع ماهی و دوزیستان که در برکه ها، رودخانه ها و بعضی آب بندان های استان زیست می کنند اشاره کرد .

۸. مناطق حفاظت شده و پارک های ملی : انسان همواره با دخالت در نظام پیچیده ی اکوسیستم های طبیعی موجب به خطر انداختن حیات خود و سایر موجودات است. به منظور تضمین بقا و تداوم اکولوژیک و حفظ تنوع ژنتیکی جانوران، انتخاب قسمت هایی از طبیعت و تحت حفاظت قرار دادن آن به صورت ذخیره گاه زیستی، برای نسل امروز و نسل های آینده ضروری است . زیستگاه حیات وحش استان زنجان نیز مانند سایر نقاط ایران طی دهه های اخیر به علت فراوانی سلاح های گرم و شکاری و بی توجهی مردم، آسیب فراوان دیده است. لذا سازمان محیط زیست، کلیه ی مناطق زیست حیات وحش را چه در ارتفاعات و چه در دشت ها و حواشی تالاب ها به عنوان مناطق حفاظت شده اعلام و شکار را در آنها به کلی ممنوع اعلام کرده است. مناطق مهم حفاظت شده و پارکهای ملی استان زنجان عبارتند از :

الف) منطقه ی حفاظت شده انگوران : این منطقه زمینی به مساحت ۹۰۰۰۰ هکتار را به خود اختصاص می دهد . پوشش گیاهی عمده و غالب این منطقه را چهار جامعه ی گیاهی تشکیل می دهد که عبارتند از :

- گون، بوته و درختچه ها

- گندمیان و شبه گندمیان

- بالشتکی ها

- فورب ها

علاوه بر موارد مذکور، تعداد ۳۰۰ گونه ی گیاهی نیز در این منطقه شناسایی شده است. حیواناتی از قبیل: سیاه گوش، خرگوش، روباه تشی، سنجاب، کفتار، خوک و انواع پرندگان مثل یاکریم، قمری، حواصیل، بوتیمار، درنا، انواع کلاغ، چکاوک، زنبورخور و غیره در این منطقه زیست می کنند .

ب) منطقه ی پناهگاه حیات وحش انگوران : این منطقه، زمینی به مساحت ۳۰۰۰ هکتار را شامل می شود. پوشش گیاهی این منطقه ضمن حفاظت شده انگوران مورد بحث قرار گرفته که از باز گویی آن صرف نظر میشود .

در این منطقه علاوه بر وحوش و پرندگان موجود در منطقه ی حفاظت شده ی انگوران، حیوانات و پرندگان دیگری نیز زیست می کنند که خاص این منطقه است .

آبزیان و خزندگان این منطقه عبارتند از: خرچنگ، قورباغه، شش گونه ماهی با اسامی: کور پر، اسپله، سیم، لوکی سیاه و سفید و زرد پر .

پرندگان نیز شامل: زاغ، دارکوب، یاکریم، قمری، حواصیل، بوتیمار، شاهین، جغد و انواع دیگر.

ج. منطقه ی ممنوعه ی سهرین : این منطقه در شهرستان زنجان واقع شده و وسعت آن در حدود ۳۵۰۰۰ هکتار است. پوشش گیاهی این منطقه را سه نوع جامعه ی گیاهی به شرح ذیل تشکیل می دهد :

- گندم و جو زراعی

- فورب ها و پهن برگ ها

- گون ، بوته و انواع گونه های گیاهی دیگر

حیوانات و پرندگان این منطقه نیز عبارتند از : آهو ، خرگوش ، روباه ، لاک پشت ، چهارگونه مار و همچنین پرندگانی مانند : انواع کلاغ ، کرکس ، عقاب طلایی ، سهره ، زنگوله بال و باقری قره.

د) منطقه حفاظت شده سرخ آباد : این منطقه در شهرستان طارم قرار گرفته و زمینی به مساحت ۱۰۰/۰۰۰ هکتار را به خود اختصاص داده است که دارای پنج جامعه ی گیاهی به شرح ذیل می باشد .

- درختان و درختچه ها

- گون و بوته ها

- گندمیان و شبه گندمیان

- فورب ها و پهن برگ ها

- بالشتکی ها

علاوه بر موارد ذکر شده ، ۴۰۰ گونه ی گیاهی نیز در این منطقه شناسایی شده است .

در این منطقه حیوانات ، وحشی و پرندگان گوناگونی وجود دارد که به تفکیک عبارتند از :

انواع حیوانات شامل : کل و بز، خوک، خرس، پلنگ، خرگوش، گرگ، روباه، ۱۴ گونه خزنده و مار.

انواع پرندگان: کبک دری، تیهو، کبک، انواع مرغابی، انواع کلاغ، انواع پرندگان شکاری، باقری قره و جغد .

از آبزیان نیز می‌توان به انواع دوزیستان و ۶ گونه ماهی اشاره کرد .

این مناطق حفاظت شده با توجه به وسعت و پوشش گیاهی موجود به عنوان مهمترین زیستگاه‌های حیات وحش استان زنجان محسوب شده و یکی از غنی‌ترین مراکز جلب جهانگرد استان به شمار می‌آید.

ه) دهکده ی تفریحی گاوازنگ : این تفریح گاه در ۳ کیلومتری شمال شهر زنجان واقع شده است. این منطقه دارای آب و هوای بسیار لطیف و مناسب برای کوهنوردی است . دهکده تفریحی مذکور هم اکنون تحت مدیریت استانداری زنجان در حال تکمیل است . دسترسی به این تفریح گاه وسیله ی جاده ی مناسب صورت می گیرد و همه روزه افراد زیادی جهت کوهنوردی و استفاده از فضای طبیعی با صفای آن به این تفریح گاه می روند . امکانات و تسهیلات آن عبارتند از؛ سد آب - رستوران - محل بازی برای کودکان - سینمای روباز تابستانی-آلاچیق های ویژه نشیمن خانواده ها.. بدلیل موقعیت مناسب محل داشتن امکانات ورزشی این تفریحگاه می تواند ،بعنوان یک منطقه ویژه مطرح گردد. در حال حاضر (سال ۱۳۸۲) پروژه ی گاوازنگ توسط معاونت عمرانی استانداری در حال اجرا است که در صورت تکمیل و شروع به کار، می تواند به یکی از جذاب ترین مکان های تفریحی منطقه تبدیل شود. طرح این دهکده می توان گفت،طرحی بر گرفته از محوطه ی المپیک یونان است که از جذابیت خاص برخوردار است و در صورت بذل توجه کافی ، تبدیل به پارک زیبای ملل خواهد شد.

و) آبشار (شارشار) :یکی از جاذبه های طبیعی و زیبای شهر زنجان آبشار شارشار است که در کوه های شمالی زنجان واقع است و در ایام بهار و تابستان مورد توجه خاص مردم بوده و از تفرجگاه‌های مهم شهر بشمار می رود.

فهرست و نقشه منابع و پتانسیل‌های موجود گردشگری

• کلیات

امروزه جهانگردی، به یکی از بزرگترین فعالیتهای جهان تبدیل شده است. بنابر آمار سازمان جهانی جهانگردی، در سال ۱۹۹۵ بالغ بر ۵۳۴ میلیون نفر در سراسر جهان سفر کرده‌اند که درآمدی معادل ۳۲۷ میلیارد دلار حاصل آن بوده است. در سالهای اخیر از توریسم بعنوان یک صنعت درآمدزا یاد می‌شود. با توجه به بافت تاریخی و سنتی موجود، عمده فعالیتهای گردشگری در ایران به سوی گردشگری فرهنگی و مذهبی سوق پیدا کرده است.

استان زنجان نیز با برخورداری از جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی و طبیعی و موقعیت خاص جغرافیایی ،در مسیر گردشگری

طبیعی و فرهنگی شمالغرب کشور قرار دارد.

وجود آثار تاریخی همچون بنای عظیم سلطانیه، بنای رختشویخانه، قلاع تاریخی متعدد، مقابر و بقعه های تاریخی و مراکز تاریخی تجاری از جمله بازار و کاروانسراها، ... و همچنین جاذبه های طبیعی همانند غار زیبای کتله خور، حاشیه زنجانرود، دشت سهرین، منطقه زیبای ایل داغی (گاوازننگ) به اضافه آب و هوای معتدل کوهستانی موجب شده، تا زنجان به لحاظ وجود منابع گردشگری، از ویژگیهای خاصی برخوردار بوده مورد توجه بسیاری از گردشگران محلی و منطقه ای قرار گیرد که در صورت سرمایه گذاری های مناسب میتوان امید داشت که توجه گردشگران را در سطح ملی و بین المللی در حد مطلوبی به خود جلب کند. محور گردشگری طارم، زنجان، سلطانیه، خداپنده، همدان با توجه به امکانات ارتباطی موجود و شبکه مناسب راههای ارتباطی، ریلی و جاده ای که دسترسی گردشگران را به مناطق مذکور آسان میسازد میتواند به یکی از محور های عمده گردشگری کشور تبدیل شود.

در این قسمت منابع گردشگری به ۳ گونه ذیل تقسیم بندی شده است که شامل:

- جاذبه های تاریخی

جاذبه های تاریخی شامل نهادهای مادی، فرهنگ و تمدن نظیر کاخها، پلها، مساجد، بازارها، حمامها..

- جاذبه های طبیعی

جاذبه های طبیعی به کلیه عناصر طبیعی در عرصه مورفولوژی، آب شناسی، گیاهان، جانوران، اقلیم و غیره اطلاق می شود که

باعث جلب و جذب افراد برای استفاده از ارزشهای اقلیمی، تفریحی و ورزشی می شوند.

- جاذبه های فرهنگی

جاذبه های فرهنگی از جمله آداب و رسوم، عادات و رفتارهای بومی و منطقه ای یک منطقه و محل میباشد که جزو سنت

و فولکلور آن محل به شمار آمده، دارای جذابیتها و ویژه ای برای ساکنین دیگر نقاط و کشورها میباشد.

پراکندگی و ترکیب جاذبه های گردشگری در شهرستانها

الف. شهرستان زنجان:

شهرستان زنجان با مرکزیت شهر زنجان از دو بخش، مرکزی و زنجانرود و ۱۰ دهستان تشکیل یافته است. با توجه به

تمرکز بخش خدمات گردشگری از جمله هتلها و آژانسهای مسافرتی و همچنین سهولت دسترسی و نیز تمرکز خاص منابع

گردشگری تاریخی، طبیعی و تفریحی در شهرستان زنجان بیشتر گردشگران در این شهر توقف میکنند. مهمترین جاذبه های گردشگری این شهرستان با توجه به تقسیمات فوق عبارتند از:

• جاذبه های تاریخی شهرستان زنجان

۱. بازار زنجان: امروزه بازارها به عنوان آثار ارزشمند تاریخی، تمدن و هویت شهرهای تاریخی ایران را به نمایش می گذارند. بازار قدیمی شهر زنجان بعنوان یک مرکز تجاری و اقتصادی از دیرباز تا به امروز به حیات خود ادامه داده نقش مهمی در اقتصاد و بازرگانی شهر زنجان و استان ایفا کرده است.

بازار زنجان با معماری خاص در قلب بافت قدیمی شهر در امتداد راههای ورودی شهر قرار گرفته و از دو قسمت بازار بالا و بازار پایین تشکیل شده است. این بنا عظیم در سال ۱۲۱۰ هجری قمری در دوران حکومت آقا محمدخان قاجار احداث شد سپس در زمان فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۳ ه. ق) تکمیل گشته و سپس کاروانسراها، گرمابه ها و مساجد در آن تاسیس و با تعبیه راسته ها تا سال ۱۳۲۴ در دوره محمدعلی شاه قاجار تکمیل گردید.

معماری خاص و پرجذبه آن همواره با مجموعه هایی از مساجد، کاروانسراها، گرمابه ها، جلوه های بی نظیری را به نمایش می گذارد و در جلب گردشگران ملی و بین المللی اهمیت به سزایی دارد. ساختار بازار به شکلی است که مردم و دیگر مراجعہ کنندگان از جمله گردشگران میتوانند در فصول مختلف سال (گرم و سرد) با آسودگی در آن به گردش پرداخته کالاهای مورد نیاز خود را که از تنوع کافی نیز برخوردار میباشد تهیه نمایند (هوشنگ ثبوتی، تاریخ زنجان، صص ۱۲۰-۱۱۶)

۲. بنای رختشویخانه:

مجموعه تاریخی رختشویخانه در محله قدیمی بابا جمال چوقوری (گود بابا جمال) در سال ۱۳۰۷ هجری شمسی توسط علی اکبر توفیقی رئیس بلدیة شهر در مدت ۱۵ ماه توسط دو برادر به نامهای مشهدی اکبر معمار و مشهدی اسماعیل معمار ساخته شده که زمین آن از باقرخان امجد خریداری شده است. شهرت رختشویخانه در آنست که مردم شهر لباس و ظروف خود را در داخل آن محل به شکل رایگان می شستند. این بنا در دوره اخیر تعمیر و مرمت شده و به عنوان موزه مردم شناسی مورد استفاده قرار می گیرد. (محمد فتحی اصل، شناسایی جاذبه های تاریخی و طبیعی استان زنجان، صص ۳۴-۳۱)

۳. مسجد جامع (سید):

این مسجد در قلب بافت تاریخی شهر زنجان قرار گرفته، از ضلع غربی با بازار قیصریه و از ضلع شرقی با کوچه مسجد سید و از جبهه شمالی با خیابان امام و سبزه میدان در ارتباط است. این مجموعه به همت عبدالله میرزا، پسر یازدهم فتحعلی شاه قاجار در هنگام حکمرانی در زنجان در سال ۱۳۴۲ هجری قمری احداث شده است. این مسجد در متون و دوره های مختلف با اسامی مسجد دارا، مسجد سید، مسجد سلطانی و مسجد جمعه نامیده شده است. مجموعه مسجد جامع از معماری زیبایی برخوردار بوده نمونه ای از کاشی کاری و هنر خطاطی و کتیبه نویسی زیبای دوره قاجار میباشد. (ثبوتی، همان، صص ۱۳۳-۱۲۴)

۴. امامزاده سید ابراهیم (ع):

این بقعه در داخل شهر زنجان واقع است. شجره نسب این امامزاده که اهالی استان ارادت خاصی به آن حضرت دارند به ابراهیم بن موسی بن جعفر (ع) می رسد.

تزیینات گنبد از بیرون کاشی کاری و معرق با نقوش هندسی پر و کتیبه ای به خط ثلث در ساقه گنبد و از داخل مقرنس کاری و گره سازی شده است. در کنار بقعه مسجد بزرگی بنا گردیده که هم اینک محل برگزاری نماز جمعه می باشد. (فتحی اصل، همان، صص ۴۸-۴۷)

۵. مسجد خانم:

مسجد خانم در محله قدیمی فخیم الدوله شهر زنجان به خواست جمیله خانم دختر حسینقلی خان نظام الدوله ذوالفقاری در سال ۱۳۲۳ هجری قمری در زمان قاجار ساخته شده است. سر در مسجد با کاشیهای نقش دار تزیین شده، به همراه مناره مسجد که با آجر و کاشی سبز رنگ تزیین شده جلوه بدیعی به مسجد خانم داده است. (فتحی اصل، همان، ص ۳۰)

۶. عمارت ذوالفقاری:

عمارت ذوالفقاری (کلاه فرنگی) در مرکز بافت قدیمی شهر زنجان و در محله قدیمی دالان آلتی توسط حسینقلی خان نظام الدوله از سرداران جنگ هرات و از متمکنین ولایت خمسه (زنجان) ساخته شده است. این بنا در دو طبقه و یک سردابه ساخته شده است. پلان بنا ایرانی و سبک ساختمانی آن تقلیدی از بناهای گوتیک اروپایی با حفظ تزیینات ایرانی می باشد. بنای عمارت ذوالفقاری در مجموع از بناهای تاریخی و با ارزش شهر زنجان محسوب گردیده که به سبک بناهای اواخر قاجاریه ساخته شده و

در حال حاضر توسط اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری مرمت شده و آماده بهره برداری با کاربری های متعدد از جمله موزه میباشد که زمینه اشتغال برای چندین نفر را نیز بوجود آورده است. (ثبوتی، همان، صص ۱۵۲-۱۴۸)

۷. پل حاج میربهاء الدین:

این پل معروف به پل کهنه در جنوب شهر زنجان (مسیر ارتباطی زنجان-کردستان) بر روی زنجانرود احداث شده و از آثار دوره قاجاریه می باشد.

این پل در دوره ناصرالدین شاه قاجار (۱۳۱۲ ه.ق)، توسط حاج میربهاء الدین زنجان به طول ۱۰۶ متر و ارتفاع ۱۰/۹ متر ساخته شده است. (فتحی اصل، همان، صص ۴۲-۴۱) در حال حاضر (۱۳۸۴ ه.ش) توسط معاونت امور عمرانی استانداری و اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری تعمیر و به ثبت رسیده و پروژه چای باغی ضمن ساماندهی حاشیه زنجانرود در کنار آن در حال اجرا میباشد که به نوبه خود زمینه های اشتغال در بخش ارایه خدمات گردشگری از جمله رستوران، پارک بازی و... را برای جویندگان کار فراهم نموده زمینه های سرمایه گذاری بخش خصوصی را نیز فراهم خواهد کرد.

۸. پل حاج سید محمد:

این پل در امتداد پل حاج میر بهاء الدین بر روی زنجانرود توسط سید محمد موسوی از روحانیون عصر مشروطیت و با هزینه حاج یوسف ارباب (از تجار مشهور زنجان) در سال ۱۳۰۰ ه.ق ساخته شده است. طول پل ۱۹۵ متر و ارتفاع آن ۶/۵ متر است پل حاج سید محمد که به دلیل همجواری با روستای قره تپه به پل قره تپه نیز معروف میباشد. (فتحی اصل، همان، صص ۴۲) این پل نیز توسط اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری تعمیر شده پس از تکمیل طرح ساماندهی حاشیه زنجانرود (چای باغی) محل مناسبی جهت بازدید گردشگران و گذراندن اوقات فراغت خواهد شد.

۹. پل سردار

پل تاریخی سردار به سال ۱۳۳۳ ه.ق توسط سردار اسعدالدوله پسر حسینقلی خان نظام الدوله (به روایت دیگر این پل در دوره قاجار توسط حاجیه قمر تاج خانم) در محور جنوب غربی شهر زنجان بر روی رودخانه زنجانرود و در امتداد پلهای حاج سید محمد و میر بهاء الدین ساخته شده است. به لحاظ تزیینات این پل نسبت به دو پل دیگر متمایز میباشد. این پل به خاطر نزدیکی به

دروازه جنوبی شهر در قدیم به پل دروازه قلتوق معروف بوده است. طول پل ۷۹/۵ متر و ارتفاع آن ۱۲ متر و عرض آن ۴/۶ متر میباشد. (فتوحی اصل، همان، ص ۴۱)

۱۰- کاروانسرا سنگی:

بنای تاریخی کاروانسرا سنگی در خارج از بافت قدیم شهر زنجان در حاشیه جنوبی که مسیر ارتباطی غرب و شرق بوده است در زمان شاه عباس دوم صفوی ساخته شده است. این کاروانسرا یکی از ۱۰۰۰ کاروانسرای است که در زمان شاه عباس در مسیرهای عمده تجاری ساخته شدند که به همین دلیل به کاروانسرای شاه عباس معروف بوده است. این کاروانسرا زمانی محل استقرار سپاه بوده و به باشگاه افسران اختصاص داده شده بود، در حال حاضر با بنا در تولید اداره کل اوقاف و امور خیریه بوده و از آن به عنوان سفره خانه سنتی استفاده میشود و یکی از جاذبه های عمده گردشگری محلی، ملی و حتی بین المللی استان زنجان میباشد.

۱۱- مسجد میرزایی:

مسجد میرزایی در مجموعه بازار پایین قرار دارد. این مسجد قدیمی ترین بنای مذهبی سطح شهر زنجان است که در حد فاصل اواخر دوران صفویه تا اوایل دوران قاجار ساخته شده است. (پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، دایره المعارف بناهای تاریخی ایران در دوره اسلامی/مساجد، ص ۱۵۲)

۱۲- مسجد ولی عصر:

مسجد ولیعصر در راسته صندوق سازان بازار شهر زنجان قرار گرفته است. این مسجد از جمله مساجد چهار ستونی است که بنای آن به دوره زند باز میگردد. این مسجد و مدرسه دینی در عهد ناصری در اختیار محمدعلی حجت زنجانی قرار گرفت و در میان مردم به مسجد بابیها یا مسجد ملا معروف شد. تنها کتیبه برجا مانده از این بنا کتیبه ای است از سنگ مرمر سفید به خط نسخ که از محراب شبستان زندیه بدست آمده است.

۱۳- خانه توفیقی:

خانه توفیقی منزل مسکونی علی اکبر خان توفیقی نخستین شهردار زنجان در اوایل دوره رضاخان بوده و از نظر شکل معماری و شیوه تزئینی مطابق با الگوی رایج اواخر قاجار و اوایل دوره پهلوی ساخته شده است. خانه توفیقی اکنون به عنوان موزه آثار شهدا زنجان مورد استفاده قرار میگیرد. (پژوهشگر)

این آرامگاه در سمت شرقی آرامگاه میرزا ابوالقاسم مجتهد (پدر وی) و در منتهی الیه سمت غربی شهر قدیمی قرار دارد این آرامگاه محوطه ای است به وسعت ۷۰۰ متر مربع و دارای مدخل زیبا با پنج ضلعی است دارای مقرنس های گچی است که حدود آن با رنگ آبی قلم گیری شده . در سمت شمال و در قسمت وسط این محوطه آرامگاه میرزا عبدالله احداث گردیده است . (ثبوتی، بناهای آرامگاهی استان زنجان، ج ۱، صص ۶۷-۶۵)

۱۵- کوشک معین:

در میان مزارع و باغهای جنوب غرب شهر زنجان کوشک معین قرار دارد. این بنا در اواخر قاجار و اوایل پهلوی توسط معین التجار ساخته شده است. سبک نوین تزئین شیروانی، دودکشها و ناودانها با ورقه های رنگی آهنی به صورت گلها و پرندگان برجسته، لمبه کوبی سقف و حوض سنگی زیبای مستطیل شکل با آب نماهای زیبا مجموعه زیبایی را تشکیل داده است که در نوع خود در دوره مذکور کم نظیر بوده و از جذابیت خاصی برخوردار میباشد. (تاریخ شفاهی، پژوهشگر)

۱۶- عمارت دارایی (دیوان استیفا)

عمارت دارایی در بخشی از بافت تاریخی شهر زنجان که در اواخر دوره قاجار به صورت مجموعه ای که به اماکن دولتی اختصاص یافته بود قرر دارد. طبق تاریخی که بر فراز سردرهای ورودی نقش شده این بنا در سال ۱۳۱۶ هجری شمسی در اوایل حکومت رضاخان ساخته شده است. بنای دارایی نتیجه نوآوری معمارانی از اقلیت ارمنه ایران بود که تحت تاثیر تحولات عمیق هنر معماری اوایل قرن بیستم در اروپا تحت عنوان جنبش معماری نوین، به خلق آثاری در گستره ایران پرداختند. این بنا توسط پل آبکار ساخته شده است و میرزا محمد علی مستوفی پیشکار خمسه نخستین رییس مالیه آن بوده است.

ب. شهرستان ابهر:

طبق بررسیهای آماری، محدوده شهرستان ابهر طبق آخرین تقسیمات کشوری شامل شهرهای ابهر، سلطانیه، هیدج و صائین قلعه می باشد.

• جاذبه های تاریخی شهرستان ابهر:

آثار تاریخی بسیار مهمی در این شهرستان قرار دارد که بترتیب اهمیت عبارتند از:

۱. گنبد سلطانیه:

این گنبد در هسته مرکزی شهر کوچک سلطانیه در قسمت جنوب غربی کهندژ قرار دارد. گنبد سلطانیه به عنوان یکی از بناهای عظیم اسلامی و شاید باشکوه‌ترین آنها همچون نگینی سربرافراشته، خودنمایی می‌کند. این بنای بی‌نظیر به دوران حکومت سلطان محمد خدابنده (اولجایتو) در قرن هشتم هجری قمری از سال ۷۰۴ تا سال ۷۱۲ ه.ق در مدت ۹ سال احداث شده است. این گنبد پس از کلیسای سانتاماریا دلفیوره در فلورانس ایتالیا و مسجد ایاصوفیای استانبول، سومین بنای عظیم تاریخی در جهان و بلندترین گنبد آجری جهان است. (ثبوتی، بررسی آثار تاریخی گنبد تاریخی سلطانیه، ۱۳۶۹، ص ۱۱۵)

۲. مجموعه تاریخی چلبی اوغلی:

در پانصد متری جنوب غربی سلطانیه، بر سر راه سلطانیه به خدابنده آثار معروف بقعه چلبی اوغلی قرار گرفته است. باستان‌شناسان و محققان، این مجموعه را به سلطان چلبی منسوب نموده‌اند. تاریخ احداث بنا در سال ۷۲۸ هجری قمری است. این مجموعه از دو بخش خانقاه و مقبره تشکیل یافته است. خانقاه شامل صحن مرکزی بوده، حجره‌ها در اضلاع غربی و شرقی آن قرار گرفته‌اند. داخل مقبره به فضاهایی تقسیم گردیده که جسد سلطان در وسط دفن شده و اجساد مریدان با توجه به درجه و مراتب آنها، در گرداگرد آن مدفون شده‌اند. (ثبوتی، پیشین، صص ۱۱۰-۱۰۳)

۳. بقعه ملاحسن کاشی:

در فاصله ۲/۵ کیلومتری جنوب شهر سلطانیه مقبره زیبای مولانا حسن کاشی قرار گرفته است. این بقعه از نمای بیرون دارای پلان هشت ضلعی و در نمای داخلی با ترکیب و تلفیق ایوان‌های جانبی به مربع تبدیل شده است. این بقعه تزئینات داخلی زیبایی دارد که شامل مقرنی‌کاری گچی است. این تزئینات مربوط به دوره فتحعلی شاه قاجار است. (ثبوتی، پیشین، صص ۱۱۴-۱۱۰)

۴. معبد تاریخی داش کسن:

این اثر در ۱۰ کیلومتری جنوب شرقی سلطانیه، نزدیک روستای ویر از توابع همین بخش قرار گرفته است. محل تاریخی داش کسن، بشکل مستطیل بطول ۴۰۰ متر و عرض آن از شمال به جنوب کاسته شده و حدوداً از ۵۰ متر تا ۳۰۰ متر در نوسان است. در داخل این محوطه، سه غار به نسبت عمیق در دل کوه کنده شده و در حدفاصل غار ضلع جنوبی غارهای اضلاع شرقی و غربی، حجاری‌های زیبایی به چشم می‌خورد. باستان‌شناسانی که نخستین بار این اثر تاریخی را ملاحظه نموده‌اند آنرا با اثر معروف «برده تیکن» و «اشکفت فرهاد» مقایسه نموده، سبک کار نقوش و حجاری‌های آن را با حجاری‌های طاق بستان در کرمانشاه، همسان دانسته‌اند. آثار داش کسن دارای دو دوره متمایز است. دوره نخستین مربوط به آیین مهر پرستی دوران

ساسانی و دوره بعدی

(نقوش اژدها، برگ مو، پیچک و خطوط اسلیمی) متعلق به دوره ایلخانی می‌باشد. (فتحی اصل، همان، صص ۱۹-۱۸)

۵. بقعه پیراحمد زهرنوش:

یکی از آثار تاریخی و ارزشمند ابهر، بقعه مولانا قطب‌الدین احمد ابهری، ملقب به پیراحمد و معروف به زهرنوش است که در قسمت جنوبی شهر ابهر قرار دارد. بقعه اصلی با پلان چهار طاقی ساخته شده، تمامی از آجر می‌باشد. بی‌پیرایه بودن ظاهر آنها، عملکرد بنا را که همانا صوفیانه باید باشد. بیش از پیش تاکید می‌نماید. (ثبوتی، بناهای آرامگاهی استان زنجان، صص ۷۰-۶۷)

۶. بقعه شاهزاده زیدالکبیر:

یکی از بقاع معتبر و معروف، بقعه شاهزاده زیدالکبیر واقع در سمت شرقی شهر ابهر است. این بقعه از نظر سبک معماری در منطقه، بی‌نظیر است. (ثبوتی، پیشین، صص ۱۴۲-۱۳۷)

۷. مسجد جامع قروه:

بنای تاریخی مسجد جامع قروه در منطقه ابهر رود قرار گرفته است. روستای قروه در ۱۵ کیلومتری جاده ترانزیت ابهر- تاکستان قرار دارد. هنوز آثار و بقایای منازلی که در دل کوه کنده شده با منظره بدیعی خودنمایی می‌کند. در قلب این روستا یکی از آثار ارزشمند دوران سلجوقی (قرن پنجم هجری) جای گرفته است. این مسجد از آثار ارزشمند اوایل قرن پنجم هجری است که قابل مقایسه با شبستانهای مسجد جامع قزوین و سجاس می‌باشد و مرمت و حفاری‌های علمی را می‌طلبد. (پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، پیشین، صص ۱۵۱-۱۵۰)

۸. امامزاده عبدالخیر

این بنای آرامگاهی در غرب روستای قروه از توابع شهرستان ابهر قرار گرفته است. طرح خارجی بنا عبارت است از یک هشت ضلعی که طول آن ۵/۵۰ متر میباشد، در نمای هر دو ضلع طاق نماهایی با قوس جناغی وجود داشته که در تعمیرات بعدی از بین رفته است. در حال حاضر در نمای شرقی یک ایوان و در نماهای جنوبی و غربی ورودیهایی با قوس هلالی قرار دارد. همچنین گنبد دویوش بزرگی به ارتفاع ۶ متر بر فراز بنا قرار دارد که در گذشته دارای تزیینات کاشی بوده است. بقایای کاشیهای باریک فیروزه ای بر روی پایه های خارجا این مقبره روشنگر آن است که بنا در اصل دارای نماسازی تزیینی از آجر و کاشی بوده است. ارتفاع این بنا حدود ۱۲ متر میباشد که در نمای داخلی فضای چهار ضلعی یا چلیپایی با سه ورودی تشکیل میدهد. مقبره امامزاده عبدالخیر در مجموع با بنای مولانا حسن کاشی واقع در سلطانیه قابل مقایسه است و از آثار دوره صفوی بشمار میرود.

۹. امامزاده اسماعیل شناط

شناخت ناحیه ای است در شمال شهر ابهر که این بنای آرامگاهی را در خورد جای داده است. بر اساس اسناد و متون تاریخی از جمله کتاب شرح الانساب نسبت امامزاده اسماعیل بایستی با ۹ واسطه به نخستین پیشوای شیعیان جهان بازگردد. شکل و پلان معماری این مقبره که مطابق با الگوی مقابر دوره صفوی ساخته شده است دارای تزییناتی در سطوح داخلی و خارجی است. همچنین گنبد این بنای مذهبی که از نوع دو پوش میباشد.

ج. شهرستان ایجرود: شهرستان ایجرود یکی از شهرستانهای تازه تاسیس استان زنجان بوده و در قسمت جنوب غربی استان واقع شده است. این شهرستان شامل دو بخش مرکزی، حلب و یک نقطه شهری بنام زرین آباد می باشد. در این منطقه که یکجا نشینی به اواخر هزاره چهارم و اوایل هزاره پنجم قبل از میلاد باز می گردد، آثار تاریخی و باستانی مهم و قابل توجهی ندارد. تنها اثر باستانی این شهر مسجد جامع قلابر است.

• جاذبه های تاریخی شهرستان ایجرود:

۱- مسجد جامع قلابر: روستای قلابر در ۵۲ کیلومتری جنوب زنجان واقع شده است. در این روستا، آثاری از قلعه زیبا در بالای کوه، مشرف به روستا دیده می شود. در دامنه غربی این ارتفاعات، تل تاریخی مسجد جامع قلابر واقع است. این تل تاریخی با همکاری روستائیان محلی، مورد حفاری قرار گرفته و مجموعه ای بسیار ارزشمند از دل خاک نمایان گردیده است. این مجموعه از یک مسجد و یک خانقاه و در منتهی الیه آن کتیبه ای به خط متمایل به نسخ در دور تا دور مسجد، مشاهده می شود. مسجد تاریخی قلابر متعلق به دوره سلجوقی میباشد. (پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، پیشین، ص ۱۵۱)

۲- روستای تاریخی خوئین: روستای خوئین در ۵۶ کیلومتری شهرستان زنجان یکی از روستاهای هدف گردشگری استان زنجان میباشد. این روستا از ویژگی های منحصر به فردی در استان برخوردار است از مهمترین ویژگی های آن میتوان به زبان خاص آنها که به خوئین دیلی مشهور است اشاره نمود. اهالی این روستا دارای تاریخ شفاهی تدوین نشده ای هستند که پیشینه آنها را به زمانهای دور و حوالی سیستان میرساند که نیازمند تحقیق و پژوهش میباشد. باغهای گردو و جنگلهای وسیع در آن وجود دارد و محل تربیت و رشد علما و رجل تاثیر گذاری در تحولات اجتماعی و سیاسی استان در گذشته و حال بوده است.

۳- دژمنده: دژمنده یک مکان زیرزمینی بی نظیر است که دارای دالان طولانی زیر زمینی است که اطاقهای متعددی در آن وجود دارد و تصویر بازارچه و محله ای را به ذهن متبادر میکند که گویی در زمانهای خاصی مردم از آن به عنوان محل اختفا یا پناهگاه استفاده می کرده اند. این پناهگاه زیرزمینی در عمق تقریبی ۴ متر از سطح زمین ایجاد شده است.

۴-میل خوین:میل خوین از معدود میلهای استان زنجان است که از آن به عنوان محل نگهداری و علامت دهی استفاده میشده است که امروزه تحت عنوان برج دیدبانی از آنها یاد میشود.

د. شهرستان خدابنده:

شهرستان خدابنده در قسمت جنوبی استان زنجان واقع شده است. در این منطقه ایلات خدابنده‌لو و افشار با اقوام بومی درهم آمیخته‌اند. دو شهر تاریخی سهرورد و سجاس نیز در این شهرستان قرار دارد که مردان گرنقدری همانند شیخ شهاب سهروردی را پرورده است. آثار تاریخی و باستانی این منطقه به جز تعداد محدودی، چندان قابل توجه نبوده و از آثار باستانی می‌توان به نقوش حک شده در دیوارهای غار کتله خور اشاره کرد.

• جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی شهرستان خدابنده:

آثار تاریخی خدابنده عبارتند از:

۱. بقعه قیدار نبی:

بنای بقعه متعلق به قیدار بن اسماعیل بن ابراهیم از پیامبران است. این بنا بر روی سه ردیف سنگ سبز (تراشیده از آجر) ساخته شده است. بر فراز بنا گنبد دوجداره نشسته است. ترکیب کلی تزئینات از موتیفی بنام شمس از وسط عرقچین سقف با کاربردی زیبایی منشعب شده و این کاربرد بنوبه خود تصاویر را محدود نموده است. مسجد جامع خدابنده در ضلع شرقی بقعه در سال ۱۳۲۱ ه. ق در دوران محمدعلی شاه قاجار ساخته شده است. این مسجد دارای یک سردر و دو مناره می‌باشد.

۲. مسجد جامع سجاس:

مسجد جامع سجاس در ۱۲ کیلومتری شمالغربی شهرستان خدابنده قرار دارد. این اثر تاریخی مربوط به دوره سلجوقیان است. آثار و بقایای این شهر کوچک بیانگر عظمت آن در دوره‌های مختلف اسلامی است.

این مسجد را می‌توان یکی از آثار برجسته منطقه دانست. این مسجد به سبک مسجد شبستانی ساخته شده است. مسجد جامع سجاس از نظر گچ‌بری و کتیبه‌ها، بسیار ارزنده و قابل توجه می‌باشد. با توجه به ویژگیهای بنای یاد شده می‌توان آثار این مسجد را متعلق به اوایل قرن پنجم هجری قمری دانست.

۳-قبرستان تاریخی سجاس که به قبرستان شهدا معروف شده، در منتهی‌الیه شهر سجاس قرار گرفته است.

هـ. شهرستان طارم:

شهرستان طارم مابین کوه‌های شمالی زنجان و جنوب استان گیلان قرار گرفته است. یکی از ویژگی‌های مهم شهرستان طارم وجود تنوع بی‌نظیر آب و هوایی آن است.

رودخانه قزل‌اوزن، ارتفاعات و قله سربه فلک کشیده، درختان کهنسال، قسمتی از سد منجیل، آتشکده‌ها، غار خرمنه‌سر و قلعه سمیران واقع در این شهرستان از جاذبه‌های طبیعی و تاریخی استان بشمار می‌روند.

• جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی شهرستان طارم:

۱. آتشکده‌ها: آتشکده‌های طارم، بطور کلی از سنگ و ساروج با پلان چهار طاقی و با ابعاد 4×4 متر ساخته شده، پوشش آنها گنبدی شکل و به تمامی از لاشه سنگ اجرا شده‌اند. ترکیب کلی آنها به سبک آتشکده‌های دوران ساسانی است و با آتشکده نیاسر کاشان قابل مقایسه‌اند. این آتشکده‌ها در زمره عناصر تاریخی طبقه‌بندی می‌شوند. در شهرستان طارم، چهار آتشکده از دوران ساسانیان باقی مانده که در فهرست آثار تاریخی ثبت شده و عبارتند از:

- آتشکده پیرچم که در روستای پیرچم واقع شده است.

- آتشکده الزین در ضلع غربی روستای الزین قرار گرفته و قسمتی از بنای آن از دوران ساسانیان تا به امروز باقی مانده است.

- آتشکده گیلانکشه که در روستای گیلانکشه واقع شده است.

- آتشکده تشویر، که در روستای تشویر واقع شده است.

۲. قلعه سمیران: قلعه سمیران یکی از یادمانهای تاریخی و مهم در منطقه است. این قلعه علی‌رغم اینکه امروزه در حوزه سیاسی - اداری طارم سفلی قرار گرفته، اما به جهت نزدیکی به شهرستان طارم می‌تواند یکی از عوامل موثر در جذب گردشگر باشد. این قلعه عظیم، پایتخت حکومت کنگریان بوده است که حاکمان آن در اوایل قرن چهارم تا پنجم هجری قمری بر مناطق طارم، قزوین، ابهر و زنجان حکمرانی می‌کرده‌اند. این قلعه، مورد استفاده خدایان و پیروان حسن صباح قرار گرفته و در نهایت در حمله هولاکوخان مغول قسمت اعظم از آن تخریب شده است. اما علی‌رغم این تخریبها، در وضعیت فعلی، آثار و بناهای ارزشمند و قابل بازدید در آن وجود دارد. (فتوحی اصل، همان، ص ۴۹)

ردیف	نام اثر	دوره تاریخی	محل واقع شدن
۱	آتشکده تشویر	دوره ساسانی	تشویر
۲	آتشکده پیرچم	دوره ساسانی	پیرچم
۳	آتشکده الزین	دوره ساسانی	الزین
۴	آتشکده گیلانکشه	دوره ساسانی	گیلانکشه
۵	غار شاه نشین	هزاره اول دوره اسلامی	شاهنشین
۶	قلعه سانسبز	دوره ساسانی	سانسبز
۷	قلعه شیت	نامشخص	شیت
۸	امامزاده عبدالله	دوران صفویه	صومعه بر
۹	امامزاده محمدباقر	دوران قاجاریه	کله سیران
۱۰	امامزاده حیدر	دوران اسلامی	گیلوان

مآخذ: مرکز اسناد سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری استان زنجان

و. شهرستان ماهنشان:

شهرستان ماهنشان دارای دو بخش مرکزی و انگوران می‌باشد. در این منطقه آثار تاریخی قابل توجهی وجود دارد که تا کنون مورد شناسایی کامل قرار نگرفته است و در صورت مطالعه طبقه بندی و ساماندهی میتوان برخی منابع از جمله قلاع قدیمی را در آن مهیا ساخت.

در این شهرستان می‌توان به دو قلعه تاریخی اشاره کرد:

۱. یاستی قلعه واقع در انگوران

۲. قلعه بهستان

این شهرستان به جز جاذبه‌های طبیعی و اکوتوریسم، فاقد آثار و جاذبه‌های تاریخی و باستانی است. این شهرستان که در غرب استان واقع شده به عنوان پل ارتباطی به مجموعه آثار باستانی تخت سلیمان شهرستان تکاب آذربایجان غربی عمل می‌نماید. با آسفالت شدن جاده دندی- تکاب، اغلب جهانگردان و بازدیدکنندگان تخت سلیمان از این محور عبور می‌کنند.

ز:شهرستان خرمدره

۱. حمام تاریخی یان یان

کلمه ((یان یان)) در زبان ترکی فعل امر از مصدر ((یانماق)) به معنای ((سوختن)) آمده است و با توجه به کاربری و عملکرد این بنا که گرمابه است، تأکیدی است بر وجود آبگرم و گرمای دائمی و نسبتاً زیاد در این بنا است. این بنا از آثار دوره قاجار می‌باشد. حمام یان یان در ساحل رودخانه ابهر چای و در زمان برپایی در منتهی الیه سمت شمالی شهر خرمدره قرار داشته، که امروزه با گسترش شهر به سمت جاده ترانزیت، در مرکز آن واقع شده است. نزدیکی حمام به رودخانه، احتمالاً به منظور دفع فاضلاب و یا استفاده از آب رودخانه می‌باشد.

این اثر از معدود آثار تاریخی شهرستان خرمدره است.